

مرکز جهانی علوم اسلامی
جمهوری اسلامی ایران - قم - ۱۳۵۸

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

نقد و بررسی بحث امامت در کتاب البراهین فی علم الکلام فخر رازی

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته فقه و معارف اسلامی

نگارش: کلام اسلامی

نگارش: اسد الله شفق

استاد راهنما: دکتر حسن یوسفیان

استاد مشاور: حجة الاسلام و المسلمین احمد حیدر پور

شهریور ۱۳۸۶

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۲۰۳

تاریخ ثبت:

□ مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه ، به عهده نویسنده می باشد.

□ هر گونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع ، بلاشکال است و نشر آن

در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

رسالة السلام

الحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين
صلى الله عليه وسلم
سنة ١٤٢٥

اهدا و تقدیم

تقدیم به:

- اولین مظلوم عالم صراط مستقیم انسانیت علی بن ابیطالب (ع) و خاندان

پاک و مطهرش که مشعل فروزان و تابناک هدایت‌اند.

- کریمه‌ی اهل بیت بانوی دو سرا فاطمه معصومه (س) که میهمان خوان

کریمانه او هستیم.

تقدیر و تشکر

تقدیر و سپاس از:

- خداوند رحمان که به این بنده کمترین توفیق تحصیل علم و معارف دینی عنایت فرمود و توان انجام این پژوهش را بذل نمود.
- استاد محترم راهنما دانشمند فرزانه جناب حجت الاسلام و المسلمین آقای دکتر یوسفیان که با راهنمایی عالمانه و دقیق، توأم با مهربانی و ممانت تمام در راستای پژوهش این رساله بنده را یاری نمودند.
- استاد محترم و گرانقدر مشاور جناب حجت الاسلام و المسلمین آقای حیدر پور که با مشورتهای دلسوزانه خویش مسیر درست تحقیق و پژوهش را در امر تدوین این رساله ترسیم کردند.
- از مسولین محترم مربوطه که با مساعدت و تلاش فراوان زمینه‌ای انجام اینگونه پژوهش را فراهم نمودند.
- از خانواده‌ای عزیزم که در این مدت بنده را کمک و یاری نمودند.

چکیده

در این رساله سعی شده تا شبهات مربوط به مساله‌ای امامت تا آنجا که مربوط به حوزه موضوع پایان نامه بوده (شبهات فخر رازی در این موضوع) بررسی و پاسخ داده شود.

شبهاتی را که در این نوشتار مطرح و پاسخ داده شده می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد.

۱. شبهات مربوط به امامت عامه

در این بخش، شبهات مربوط به وجوب نصب امام بر خداوند و عصمت امام بررسی و پاسخ داده شده است.

۲. شبهات مربوط به امامت خاصه

در این بخش شبهات مربوط به دلایل اثبات امامت امیر المؤمنین (ع) پاسخ داده شده است، و چون دلایل امامت حضرت علی (ع) به سه دسته کلی یعنی افضلیت و عصمت آن حضرت و نصوص تقسیم می‌شود، و نصوص نیز آیات قرآن و احادیث نبوی می‌باشد، شبهات نیز به اقسام یاد شده تقسیم می‌شود.

با توجه به اینکه در بحث و مناظره می‌بایست از مسلمات خصم بهره گرفت. در پاسخ به شبهات سعی شده بیشتر از منابع اهل سنت استفاده شود.

این نوشتار در هشت فصل تنظیم شده است که عناوین هر فصل و محتوای اجمالی آن چنین است:
فصل اول راجع به حقیقت و ضرورت امامت می‌باشد در این فصل به حقیقت امامت، وجوب امامت و خلافت از دیدگاه مکاتب کلامی و نیز دلایل وجوب امامت (عامه) پرداخته شده است.

فصل دوم در ارتباط با راه شناخت و تعیین امام است، در این فصل دیدگاه برادران اهل سنت و فخر رازی در باره چگونگی تعیین امام، دیدگاه امامیه، عوامل مؤید دیدگاه مزبور، نصوص جلی و اعتراضات فخر رازی در موضوعات یاد شده، مورد بحث و ارزیابی قرار گرفته است.

فصل سوم راجع به امامت و قاعده لطف است که عناوین اصلی مورد بحث در این فصل عبارتند از: مقصود از قاعده لطف، لطف بودن وجود امام و اعتراضات فخر رازی.

در فصل چهارم و پنجم با عناوین آیات عهد و اولی الامر، به بحث و بررسی دلالت آیه عهد بر منصوص بودن امامت، چگونگی دلالت آیات بر عصمت امام و اولی الامر، مصادیق اولی الامر و شبهات فخر رازی، پرداخته شده است. **فصل ششم** با عنوان آیات دیگر، آیات: ولایت، صادقین، مباحله و چالش‌های امامت ناظر به شبهات فخر رازی بحث و بررسی شده است.

فصل هفتم و **هشتم** راجع به حدیث غدیر، منزلت، آیات تبلیغ و اکمال است که در احادیث و آیات مزبور بحث و گفتگو با محوریت اعتراضات فخر رازی و نقد آن‌ها مطرح گردیده است.

فهرست مطالب

.....	اهدا و تقدیم
.....	تقدیر و تشکر
.....	چکیده
أ.....	فهرست مطالب
١.....	مقدمه
١.....	تبیین موضوع
١.....	هدف و ضرورت تحقیق
٢.....	محدودیت های تحقیق
٢.....	روش تحقیق
٣.....	مراحل تحقیق
٤.....	پیشینه تاریخی تحقیق
٤.....	فخر رازی و کتاب البراهین فی علم الکلام

فصل اول: حقیقت و ضرورت امامت

٧.....	حقیقت و ضرورت امامت
١٠.....	حقیقت امامت
١٣.....	وجوب امامت و خلافت از دیدگاه مکاتب کلامی
١٤.....	١. امامیه
١٤.....	٢. اسماعیلیه
١٥.....	٣. زیدیه
١٦.....	٤. معتزله
١٧.....	٥. خوارج
١٨.....	٦. اشاعره
١٨.....	٧. ماتریدیه
١٩.....	٨. وهابیت

۱۹	دلایل وجوب امامت
۲۰	۱. آیه «اولی الامر»
۲۰	۲. حدیث من مات و لم يعرف امام زمانه...
۲۲	۳. سیره مسلمانان
۲۳	۴. اجرای حدود و حفظ نظام اسلامی
۲۵	۵. وجوب دفع ضررهای عظیم
۲۷	۶. برهان لطف

فصل دوم: راه شناخت و تعیین امام

۲۹	راه شناخت و تعیین امام
۳۰	نظریه فخر رازی در باره چگونگی تعیین امام
۳۱	دیدگاه امامیه: لزوم منصوص بودن امام
۳۳	عوامل موید دیدگاه امامیه
۳۳	بررسی زمینه‌ها
۳۵	شواهد تاریخی
۳۹	نهانی بودن عصمت
۳۹	نصوص جلی
۴۰	اشاره‌ای به برخی از نصوص جلی
۴۲	فخر رازی و انکار نصوص جلی
۴۵	بررسی اعتراضات فخر رازی
۴۵	۱. عدم تواتر نصوص جلی
۵۳	۲. عدم امکان اختفاء نصوص جلی
۵۵	۳. احتجاج نکردن حضرت علی (ع) به نصوص جلی
۵۸	راه تعیین امام از دیدگاه اهل سنت
۵۸	۱. اجماع (بیعت)
۵۹	نقد

۶۳	بررسی حدیث لاتجتمع امتی علی الخطاء.....
۶۴	نقد.....
۶۵	۲- نص.....
۶۵	الف) تعیین ابابکر از سوی پیامبر.....
۶۶	نقد.....
۶۸	ب) نصب عمر توسط ابابکر.....
۶۸	نقد.....
۶۹	۳- شوری.....
۷۰	نقد.....
۷۰	سخن پایانی.....

فصل سوم: امامت و قاعده لطف

۷۴	امامت و قاعده لطف.....
۷۴	الف. مقصود از قاعده لطف.....
۷۶	ب. لطف بودن وجود امام.....
۷۹	ج) اشکالات فخر رازی.....
۷۹	۱. احتمال وجود مفسده در نصب امام.....
۸۲	نقد و بررسی.....
۸۳	۱ - ۱. ناسازگاری نصب امام با خلوص نیت.....
۸۳	نقد.....
۸۴	۱ - ۲. خالی از مفسده بودن انتخاب امام از سوی مردم.....
۸۶	نقد.....
۸۸	۲. منحصر نبودن لطف به وجود امام.....
۸۸	نقد.....
۹۱	۳. خالی از لطف بودن وجود امام غائب.....
۹۲	نقد.....

فصل چهارم: آیه‌ی عهد

۱۰۳	آیه عهد
۱۰۳	دلالت آیه بر منصوص بودن امامت
۱۰۴	چگونگی دلالت آیه بر عصمت امام
۱۰۴	۱. مقصود از امامت در آیه
۱۰۷	۲. منظور از عهد
۱۰۸	۳. معنای ظلم در قرآن
۱۰۹	۴. نتیجه گیری
۱۱۰	اشکال: عدم دلالت آیه بر عصمت قبل از امامت
۱۱۱	نقد و بررسی

فصل پنجم: آیه اولی الامر

۱۱۴	آیه اولی الامر
۱۱۵	تبیین واژه ها
۱۱۵	۱. اولی الامر
۱۱۵	۲. اطاعت از خدا
۱۱۶	۳. اطاعت از پیامبر (ص)
۱۱۸	دلالت آیه بر عصمت اولی الامر
۱۲۰	مصدق اولی الامر
۱۲۱	اولی الامر در آینه روایات
۱۲۲	سخن فخر رازی در آیه اولی الامر
۱۲۳	نقد اجمالی سخن رازی
۱۲۶	اعتراضات فخر رازی
۱۲۶	۱. اولی الامر انسان های عادی هستند
۱۲۶	نقد
۱۲۷	۲. واژه اولی الامر جمع است و قابل انطباق بر امام واحد نیست

۱۲۷ نقد

۱۲۸ ۳. از معصوم غیر قابل دسترسی نمی‌توان اطاعت کرد

۱۲۸ نقد

۱۲۸ ۴. در آیه کریمه مرجع حل اختلاف خدا و رسول معرفی شده است، نه اولی الامر

۱۲۹ نقد

۱۲۹ ۵. اطاعت از امام معصوم چه مطلق باشد و چه مشروط به شناخت او نا ممکن است

۱۳۰ نقد

۱۳۱ نقد

فصل ششم: آیات دیگر

۱۳۳ آیه «ولایت»

۱۳۳ تبیین واژه‌ها

۱۳۳ ۱. ولی

۱۳۷ ۲. انما

۱۳۷ ۳. رکوع

۱۳۸ آیه ولایت در آئینه روایات

۱۴۰ دیدگاه مفسران شیعه

۱۴۱ اعتراضات فخر رازی

۱۴۲ ۱. وحدت سیاق موجب حمل ولی بر نصرت و دوستی

۱۴۳ نقد

۱۴۴ ۲. عدم دلالت «انما» بر حصر

۱۴۵ نقد

۱۴۶ ۳. مجازی بودن استعمال جمع در معنای مفرد

۱۴۶ نقد

۱۴۹ ۴. منافات با حضور قلب در نماز

۱۵۰ نقد

۱۵۱ ۵. اطلاق زکات بر صدقه واجب

- ۱۵۱ نقد
- ۱۵۲ ۶. بالفعل نبودن ولایت (صاحب اختیاری) علی (ع) در زمان پیامبر (ص) نقد
- ۱۵۲ نقد
- ۱۵۳ ۷. عدم استناد امام علی به آیه ولایت نقد
- ۱۵۳ نقد
- ۱۵۴ ۸. نا سازگاری آیه ولایت با آیه پیش از آن نقد
- ۱۵۴ نقد
- ۱۵۶ ۹. عدم ذکر زمان ولایت نقد
- ۱۵۶ نقد
- ۱۵۷ آیه صادقین
- ۱۵۷ صدق در لغت
- ۱۵۸ صدق در اصطلاح قرآن
- ۱۵۸ ۱. صفت قدم
- ۱۵۸ ۲. صفت جایگاه
- ۱۵۹ ۳. صفت ورود و خروج
- ۱۵۹ ۴. صفت اعمال و اعتقادات نیک
- ۱۶۰ ۵. صفت گفتار (راستگویی)
- ۱۶۰ ۶. صفت وعده (وفای به پیمان)
- ۱۶۱ مقصود از صادقین
- ۱۶۲ دیدگاه امامیه
- ۱۶۴ صادقین در آیینه زوایات
- ۱۶۵ بررسی سخن فخر رازی
- ۱۶۷ دو اشکال اصلی فخر رازی
- ۱۶۷ ۱. صادقان معصوم نمی‌توانند افرادی مشخصی باشند
- ۱۶۷ ۲. صادقان معصوم جمیع امت هستند
- ۱۶۸ آیه «مباهله»
- ۱۶۹ معنای «مباهله»

۱۶۹	شان نزول آیه «مباهله»
۱۷۱	نکات قابل توجه در آیه مباهله
۱۷۲	سخن فخر رازی
۱۷۲	نقد و بررسی

فصل هفتم: حدیث غدیر

۱۷۸	حدیث غدیر
۱۷۸	واقعه غدیر
۱۸۱	سخن فخر رازی
۱۸۳	۱. عدم صحت حدیث غدیر
۱۸۳	نقد
۱۸۵	۱. عدم تواتر حدیث غدیر
۱۸۶	نقد
۱۸۸	۳. عدم نقل حدیث در منابع معتبر
۱۸۹	نقد
۱۹۶	۴. عدم دلالت مولی بر اولویت
۱۹۶	نقد
۲۰۱	حدیث ثقلین
۲۰۳	تبیین واژه‌ها
۲۰۳	۱. ثقلین
۲۰۳	۲. تمسک
۲۰۳	۳. عترت
۲۰۴	حقیقت تمسک به قرآن و عترت(ع)
۲۰۴	عصمت عترت(ع)
۲۰۵	مصادق عترت
۲۰۵	تفکیک نا پذیری قرآن و عترت
۲۰۶	نتیجه گیری

۲۰۷	آیه تبلیغ
۲۰۷	محتوای اجمالی آیه
۲۰۸	مقصود از «ما انزل الیک»
۲۰۸	الف) پیام خاص مربوط به اهل کتاب
۲۰۸	نقد
۲۱۰	ب) بیان اصل دین و مجموع احکام و معارف الهی
۲۱۰	نقد
۲۱۱	ج) پیام ولایت و امامت حضرت علی (ع)
۲۱۲	شان نزول آیه تبلیغ
۲۱۳	آیه «اکمال»
۲۱۴	محتوای اجمالی آیه
۲۱۴	مراد از «الیوم»
۲۱۸	شان نزول آیه (اکمال)

فصل هشتم: حدیث منزلت

۲۲۱	حدیث منزلت
۲۲۲	منصب ها و مقامات هارون
۲۲۴	سخنان فخر رازی
۲۲۵	۱. عدم صحت حدیث
۲۲۵	نقد
۲۲۸	۲. عدم خلافت هارون
۲۲۸	نقد
۲۳۱	۳. عدم بقا خلافت هارون پس از مرگ موسی
۲۳۲	نقد
۲۳۶	۴. عدم عمومیت منازل هارون
۲۳۶	نقد
۲۴۰	۵. دلالت حدیث بر خلافت محدود

۲۴۱	نقد
۲۴۲	نکاتی مستفاد از حدیث
۲۴۴	نتیجه گیری نهایی
۲۵۱	کتاب نامه

مقدمه

تبیین موضوع

موضوع مورد تحقیق در این نوشتار «نقد و بررسی بحث امامت در کتاب البراهین فی علم الکلام فخر رازی» می باشد در این نوشتار به نقد شبهاتی پرداخته می شود که پیرامون مساله امامت در کتاب البراهین نوشته فخر رازی مطرح شده است. با توجه به اینکه چالش می تواند نقضی، حلی، یا معارضه باشد به هر سه نوع پاسخ داده شده است. مقصود از امام رهبر دینی و دنیوی امت اسلامی است و چالش های امامت نیز می تواند مربوط به اصل ضرورت امامت، صفات و شرایط امام، و راه های تعیین امام حق بعد از رسول باشد.

هدف و ضرورت تحقیق

مساله امامت و جانشینی پیامبر گرامی اسلام (ص) یکی از مهمترین مسایل در دین اسلام است. گرچه پیامبر (ص) در طول دوران رسالت خویش در مکان ها و زمانهای مختلف تلویحا و تصریحا آن را بیان کرده است ولی متاسفانه از اولین روزهای رحلت ایشان مورد اختلاف و بحث و مناظره قرار گرفت و منشأ اختلاف عظیمی شد؛ مساله ای که اگر مطابق دستورات پیامبر اکرم (ص) در باره ی آن عمل می شد، می توانست اساسی ترین عامل وحدت میان امت اسلامی گردد. بیشتر این اختلافات به گونه ای است که اگر تعصب و کینه و حسد کنار گذاشته شود و با دید انصاف و عدالت به مسایل نظر شود، حق در آنها روشن و آشکار خواهد شد؛ زیرا یکی از بدهات های عقل نظری استحاله ی اجتماع نقیضین و اجتماع ضدین است و

بسیاری از مدعیات فرقه های مختلف اسلامی از این باب هستند، و همانطور که مقتضای حکمت الهی ارسال رسل و رساندن احکام به دست مکلفان و نمایاندن راه سعادت و شقاوت به بندگان و حفظ دین الهی است، حکمت الهی اقتضا دارد که راه شناخت حقیقت و واقعیت را بطور کلی و همچنین در خصوص شناخت دین الهی باز گذاشته باشد.

بنا بر این می توان به دلیل حکمت و لطف الهی یقین داشت که راه تشخیص خلیفه و اینکه جانشین پیامبر (ص) چه کسی بوده باز است. روشن است که این مطلب مستلزم آن نیست که همه حق را تشخیص دهند و یا همه آنان که حق را تشخیص داده اند از آن تبعیت کنند. هر چند در مساله امامت و پاسنگویی به شبهات پیرامون آن پژوهش های زیادی صورت گرفته است ولی با توجه به اهمیت این مساله از یک سو، و جایگاه ویژه کتاب «البراهن فی علم الکلام» و نقدهایی که فخر رازی بر آراء امامیه در باب امامت وارد کرده از سوی دیگر، نگارنده بر آن شد تا به ارزیابی این نقدها پردازد، و با بهره گیری از سخنان متکلمان شیعه و نیز با رجوع به منابع معتبر حدیث و تاریخ به شبهات فخر رازی پاسخ دهد. امید آنکه مورد توجه پژوهشگران و استفاده طلاب و دانشجویان قرار گیرد.

محدودیت های تحقیق

محدودیتی که این تحقیق با آن مواجه بود عدم دسترسی و یا دشواری دست رسی به بعض کتب مورد نیاز بود.

روش تحقیق

۱. در تعریف تحقیق می توان گفت: «تحقیق علم منظم، منطقی و دقیق برای دست یافتن به حقایق و دانش نو و ارتباط آن با کل زندگی است. همچنین می توان تحقیق را علم منظم، منطقی و دقیق برای حل مسایل و درک روابط بین متغیرها تعریف کرد.»^۱ صاحب نظران در بیان شیوه های مختلف تحقیق به تناسب

^۱ - خلیل شورینی، سیاوش، روشهای تحقیق در علوم انسانی، ص ۱۵.

اطلاعات و دانش خود، نظرات متفاوت ارائه داده‌اند. به اعتقاد برخی در یک دید کلی سه نوع روش تحقیق وجود دارد که عبارتند از:

۱. تحقیقات کاربردی: در تعریف تحقیق گفتیم که تحقیق علم منظم، دقیق و منطقی برای حل مسایل است. تحقیق از این دیدگاه به یافتن پاسخ برای مشکلات و مسایلی که مطرح است نظر دارد. برخورد با موقعیت مساله، اساس تحقیقات کاربردی است و محقق در برخورد با مسایل و مشکلات اجتماعی و انسانی در جستجوی راه حل مناسب است.

۲. تحقیقات بنیادی: کشف حقیقت و ارائه دانشی نو اساس تحقیق بنیادی را پایه گذاری می‌نماید.^۱ در این نوع تحقیق مقصود محقق کشف ماهیت اشیا و پدیده‌ها است تا بر اساس آن به قوانینی دست یابد که به توسعه مرزهای دانش کمک نماید لازم به ذکر است از اقسام تحقیق بنیادی تحقیق نظری است که در آن با روش تحلیل و بررسی استدلالات عقلی به مقصود دست می‌یابیم. طبعاً این نوع تحقیق بر پایه مطالعات کتابخانه‌ای انجام می‌گیرد، در این نوع مطالعات، محقق بررسی و تحقیق خود را از راه مطالعه مآخذ و مراجع گوناگون انجام می‌دهد.

با این توضیح از تحقیقات نظری و با توجه به موضوع این نگارش، روشن است که روش تحقیق در این رساله روش نظری است، در این تحقیق نظرات متفکران مسلمان با استفاده از منابع کتابخانه‌ای مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. نوع دیگر از روش تحقیق تحقیق تجربی است که محقق با روش آزمایش و تجربه در پی یافتن مقصود می‌باشد.

مراحل تحقیق

در شروع این پژوهش نخست بخش مربوط به امامت در کتاب البراهین مطالعه شد. و طرح تحقیق با راهنمایی استاد عزیز جناب آقای یوسفیان و مشورت استاد گرانقدر جناب آقای حیدر پور تهیه گردید.

در مرحله بعد اشکالات مربوط به مساله امامت در کتاب البراهین تقسیم بندی و عنوان گذاری شد و سپس با راهنمایی و مشورت اساتید محترم لیستی از کتابهای که برای این پژوهش لازم بود تهیه شد. در مرحله بعد در رابطه با هر کدام از اشکالات به کتابهای مزبور مراجعه و پاسخ های مناسب فیش برداری شد. این کار که قسمت اصلی این پژوهش را تشکیل می داد کار زمانبری بود، و وقت عمده پایان نامه را به خود اختصاص داد.

پیشینه تاریخی تحقیق

تقریباً هر متکلم شیعی که در مساله امامت قلم بدست گرفته و سطوری به رشته تحریر در آورده است، شبهاتی را مطرح و به آنها پاسخ داده است. بنا بر این پیشینه تاریخی به شبهات امامت به زمان تدوین اولین کتب کلامی باز گشت می کند. اما تحقیق حاضر به دنبال پاسخگویی به دسته خاصی از این شبهات است که فخر رازی در کتاب البراهین فی علم الکلام، مطرح کرده است، و تا آنجاکه نویسنده این سطور اطلاع دارد قبلاً چنین کاری به صورت تالیفی مستقل صورت نگرفته است.

فخر رازی و کتاب البراهین فی علم الکلام

فخر رازی (۵۴۴ - ۶۰۶ ق) یکی از متکلمان معروف اشعری است که افکارش مکتب اشعری را متحول نمود. وی در رشته های مختلف علوم عقلی و نقلی مانند فلسفه، کلام، منطق، اخلاق، اصول فقه، ریاضیات، نجوم، طب و... به تحصیل، تحقیق و تألیف پرداخت، ولی آثار کلامی او نسبت به سایر آثارش افزایش چشمگیری دارد که نشانه‌ی علاقه و مهارت او به این رشته است. برخی از معروف ترین آثار کلامی وی عبارتند از: البراهین فی علم الکلام، الاربعین فی اصول الدین، اساس التقدیس (تأسیس التقدیس) محصل افکار المتقدمین و المتأخرین، که محقق طوسی آن را نقد کرده و به تلخیص المحصل یا نقد المحصل معروف است.

به گفته ابن خلکان: به نقل از کتاب «تحصیل الحق فی تفصیل الفرق» رازی علم کلام را از پدرش ضیاء الدین عمر آموخت، و او شاگرد ابوالقاسم سلیمان بن ناصر انصاری بود که علم کلام را نزد امام

الحرمین فرا گرفت. امام الحرمین شاگرد استاد ابواسحاق اسفراینی، و او شاگرد ابوالحسن باهلی از شاگردان ابوالحسن اشعری بود. فخرالدین رازی گرچه از اصول و مبانی مکتب اشعری پیروی می‌کرد ولی در استدلال‌های خود از منطق و فلسفه بسیار استفاده کرده و از این نظر کلام اشعری را تحول و نیرو بخشیده است. چنانچه اشاره شد، این دانشمند اشعری آثار زیادی به رشته تحریر در آورده است. در مقدمه کتاب الاربعین ۵۷ اثر از فخر رازی نام برده شده است. از آنجا که این دانشمند شافعی المذهب و اشعری العقیده، توانایی زیادی در شبهه افکنی داشته، به نام امام المشککین نیز ملقب شده است. در کتاب البراهین که از مهمترین آثار کلامی وی به شمار می‌رود، در بحث امامت شبهاتی را تحت عنوان شبهات روافض مطرح نموده و سپس به نقد آن‌ها پرداخته است.

در رساله حاضر سعی شده است به مهم ترین نقد های ایشان پاسخ داده شود، یا به عبارتی نقد ایشان نقد گردد. این کتاب در دو جلد به صورت فارسی و عربی مرقوم گردیده که می‌شود گفت هشتاد در صد آن به فارسی بیان شده و مهم ترین کتاب کلامی اشاعره به زبان فارسی است.